

THE DARKEST PLACES IN HELL ARE RESERVED
FOR THOSE WHO MAINTAIN THEIR NEUTRALITY
IN TIMES OF MORAL CRISIS.

DANTE ALIGHIERI.

ODYSSEUS

DE VERDRONKENEN
DE GEREDDEN

ELISA PESAPANE

EEN MODERN MYTHOLOGISCH SPROOKJE
VOOR VOLWASSEN KINDEREN

UITGEVERIJ ZOETZUUR

I. ODYSSEUS

VERVEELT ZICH MET ZIJN BROER

ODYSSEUS IS BOOS, boos op zijn moeder. Ze had hem wijsgemaakt dat in de olijfgaard achter hun huis elke nacht zwijnen in de bomen klonnen, die elkaar grappen vertelden, geheimen verklapten en raadsels opgaven. De zwijnen hadden een grote pot Nutella mee, tussen de verhalen door staken ze om de beurt een van hun vieze poten in de hazelnootpasta, die ze daarna aflikten. En niemand wist waar de zwijnen naartoe gingen als de nacht ten einde liep...

Dat wilde Odysseus zien! Met zijn broertje bouwde hij van bezemstelen en handdoeken een tent, op een plek met goed zicht op de olijfbomen. Daar kropen ze in om te wachten op de zwijnen die komen gingen.

Vlak na het avondeten waren de buurjongens nog een paar keer langsgefietst om hen uit te lachen. De buurjongens geloofden niets van al die verhalen over de zwijnen.

Odysseus en zijn broertje lieten zich niet uit het veld slaan. Ze keken naar de bomen en naar de ondergaande zon en wachtten geduldig op de zwijnen. Maar die

kwamen niet. De nacht in de tent kroop voorbij en er gebeurde helemaal niets. De olijfgaard bleef leeg.

Nu staat de zon weer hoog aan de hemel. Het is middag, de hitte groeit gestaag naar haar dagelijkse hoogtepunt. Odysseus trekt met een van de bezems die als tentstok hebben gediend een lange geul in de droge, bruine aarde tussen hun huis en het stenen muurtje aan de rand van het terras.

Met de bezem in de hand springt Odysseus uit de omgeploegde aarde op het muurtje.

Hij kijkt geïrriteerd naar zijn broer. Die laat de handdoek van zijn schouders glijden en peutert ongeduldig aan het wikkel rond het houten stokje van zijn waterijsje.

'MOEDERS LIEGEN NIET,' hadden ze gisteren samen naar de buurjongens gebruld. Odysseus en zijn broer zijn teleurgesteld.

Moe en verveeld staren de broers in de verte. Hun moeder had gelogen.

IV. ODYSSEUS VINDT EEN BEMANNING

ODYSSEUS EN ZIJN broer schrikken. Tegelijkertijd zijn ze ook opgelucht, de kreet kwam van een mens! Heel voorzichtig steken ze hun hoofden over de rand van de piramide en kijken naar beneden. Onder aan de rotswand tussen de natte bladeren aan de bosrand staat een man. Hij heeft een krans van golvend haar en draagt alleen een zwembroek. De man leunt tegen een witte plastic tafel en kijkt omhoog. Hij ontdekt de twee broers, die hem van bovenaf verschrikt aankijken. 'Ik ben de nimf, de nimf met informatie. Aangenaam,' zegt hij met een ondeugende lach. Hij knijpt zijn linkeroog dicht, waar nog wat bloed uit druipt; de insectenlever heeft zijn oog geraakt.

Odysseus ziet een sigaret tussen zijn vingers.

Deze charmante man heeft een mooie stem en hij lijkt aardig, elegant en een tikkeltje brutaal.

'Ik ben geen gewone nimf,' zegt hij met een glimlach. 'Ik ben de nimf met informatie. Deze rotswand is mijn duiventil, mijn postduiven vliegen vanuit de in de steen uitgehouwen nissen overal naartoe. Ze brengen mij brieven met nieuwtjes over van alles: over botanie en kookkunst, over meetkunde en techniek, over poëzie en roddelpraat en over denksport en filosofie. Zo blijf ik van alles op de hoogte.'

Deze man was dus een nimf. Hij rookte als een ketter en bezat informatie over alles en iedereen. Of het nu ging om filosofie, meetkunde, botanie, roddelpraat, gastronomie, literatuur of actuele politiek: de nimf was van alles op de hoogte en had steeds een antwoord paraat.

'Jij moet Odysseus zijn en die kleine daar is je broertje. Is hij nog steeds zo opvliegerig?'

Odysseus en zijn broer klimmen voorzichtig omlaag en roepen: 'We dachten dat er niemand meer over was.'

'Dat dacht ik eerst ook,' zegt de nimf zodra de twee broers beneden zijn. Hij wijst naar de in de rots uitgehouwen holletjes waar keer op keer duiven in- en

uitvliegen. Uit sommige steken armen, benen, hier en daar is in het schaduwdonker nog een glimp van een rug of gezicht te zien.

'Wat je hier ziet is het restant van de mensheid. Dit zijn degenen die in het afvoerputje zijn blijven hangen toen iedereen verdween. In alle eerlijkheid, wat er nog over is van de mensheid is niet best. Ze hebben ieder een slaapplek in mijn duiventil gekregen.'

De nimf zucht. 'Ik kan hier wel heel nuchter over doen, maar we moeten de anderen terugvinden. Al heb ik hen die over zijn zo'n beetje allemaal opgevoed, ik kan de rest van mijn dagen moeilijk slijten tussen een stel idioten. Luister goed, we bevinden ons nu te midden van een donker woud dat oneindig groot lijkt. Maar achter deze bossen begint de zee en ligt een schip dat we kunnen gebruiken. Daarbij, het lijkt op het eerste gezicht een waardeloos bij elkaar geraapt zootje, de overblijvers, de achterblijvers. Maar staar je niet blind op wat je als eerste ziet, ze bezitten ieder kwaliteiten die onderweg van pas zullen komen.'

De nimf roept de overgeblevenen, maar er gebeurt niets.

Hij fluistert Odysseus en zijn broer toe: 'Ze voelen zich uitverkorenen, koningen van de apenrots. Maar ze zijn hier omdat ze dromerig, afgeleid, of te lui waren om te vertrekken, samen met de rest van de mensheid. Alleen daarom zijn zij overgebleven.'

Hier leven we de droom die we voor onszelf hebben gebouwd. Maar vanaf het moment dat de insectenlever me recht in mijn oog raakte en jullie naar beneden kwamen verdween die droomwereld. En... wanneer de dromen verdwijnen gaat het leven pijnlijk door. Dat geldt voor mij en voor iedereen in deze duiventil. Wij moeten verder!'

De nimf roept en roept nog een keer, maar er gebeurt niets. Dan zet hij – licht geïrriteerd – zijn handen aan de mond. 'WAT IS ER MIS MET JULLIE OREN, STELLETJE IDIOTEN?'

'Kom nu verdomme allemaal mijn duiventil uit en stel je netjes voor aan onze gasten.

NU! Schiet op, of ik ruk jullie ballen eraf!

Na deze woorden komen de achtergeblevenen uit hun spelonken gekropen. Buiten gaan ze op een rij staan. Het gezelschap wordt één voor één door de nimf aan de broers voorgesteld.

'Dit is de god van de zee, Neptunus. Hij heerst over de oceanen, maar droomt stiekem van een simpel leven aan land: een berghut in de Alpen waar hij zich kan wijden aan het hoeden van een paar koeien en een kudde schapen, het maken van kaas en het spinnen van wol.

Neptunus zou liever zelfgebreide wollen sokken en bergschoenen dragen in plaats van de eeuwige slippers die je bij zee of in zwembaden aan moet. Hij heeft een langeafstandsrelatie met zijn vrouw, die in een bibliotheek in Rome werkt. Ze restaureert antieke manuscripten.

Helaas vormen perkament en zeewater geen goede combinatie. Daarom pendelen ze heen en weer tussen de eeuwige stad en de eeuwige zee. Neptunus houdt zielsveel van haar. Om hem heen is altijd hun roedel naar rotte vis stinkende, superdrukke vissenkinderen te vinden. Ze volgen hun vader dag en nacht, als een groep eendenkuikens die achter hun moeder aanloopt.'

Odysseus ziet een kleine tweeling voorbischieten, ieder met één oog in het midden van zijn gezicht. Wie zijn dat? Hij kijkt naar de nimf, maar die negeert zijn vragende blik.

Als hij wijst naar de volgende in de rij, ruikt Odysseus verse koffie. Hij frons. In het midden van een bos? Voor hij er iets over kan vragen, gaat de nimf alweer verder met zijn voorstelrondeje.

'Dit is de ober, hij is slechthorend; bijna volledig doof. Hij hoort niets en tegelijkertijd alles. Zijn bijnaam luidt niet voor niets "het oor van Dionysos" – naar een beroemde grot in Sicilië. Die grot is enorm groot en heeft de vorm van een menselijk oor, waardoor zelfs het kleinste geluid door de hele ruimte resoneert.

De ober hoort alleen leugens en die hoort hij luid en duidelijk. Praten doet hij niet en hij communiceert voornamelijk met gebarentaal en knuffels. Hij zet de beste koffie van de streek en in zijn vrije tijd leidt hij graag wilde groepsdansen op het ritme van de laatste zomerhits. Op zijn onderbeen staat in een anker de naam getatoeëerd van zijn vriendje Martin, een Roemeense patissier.

Ik verwacht veel van hem. We hebben voor de lange reis niet alleen goede koffie nodig maar ook iemand die een leugenaar kan herkennen. De mensheid mag dan wel verdwenen zijn, leugenaars heb je overal.'

De nimf schraapt zijn keel en gaat verder. 'Wie meerdere talen spreekt, beziet de wereld met meer dan één paar ogen. Maak vooral kennis met de vertaalster, zij zal onze Argus zijn. In plaats van honderd ogen te hebben, spreekt ze honderd talen. Het maakt niet uit welk vreemd volk ons pad zal kruisen, met haar in onze gelederen kunnen we met wie dan ook gesprekken voeren.'

Weer rennen de eenogige tweelingbroertjes voorbij. Odysseus ziet dat ze van dichtbij lijken op de nimf, die hem een stapje vooruit duwt naar een vrouw in een kar, met een sardonische lach op haar gezicht.

De nimf werpt een liefdevolle blik haar kant op en begint te vertellen. 'Deze dame is kunstenaar, ze tekent de hele dag en maakt grappen over wat ze om zich heen ziet gebeuren. Kunst en ironie zijn haar grote drijfveren en voor haar onontbeerlijk om te kunnen overleven. De dagen van de kunstenaar zijn van begin tot eind gevuld met observeren, nadenken, tekenen en het maken van grappen. Daarom heeft ze geen tijd om te lopen en zit ze vanaf haar vroege jeugd in een prachtige kar die wordt voortgetrokken door wie haar liefheeft.'

'En dan zijn er deze oma en haar hondje, zij bemoeien zich met álles. Zij zit het liefst op een comfortabele stoel met een vers gezet kopje koffie. En natuurlijk met haar geliefde hondje dicht bij haar in de buurt.'

V. ODYSSEUS

ZOECT DE MENSHEID OP ZEE

DE NIMF MET informatie heeft gelijk. Achter het donkere woud ligt inderdaad een strand. In het ondiepe water vlak voor de kust ziet hij een verlaten schip voor anker liggen.

Ze varen uit en volgen de sterren aan de hemel. De nimf met informatie wijst de richting aan Odysseus, zijn broer en de rest van de bemanning weten niet dat hun grote leider vaak geen idee heeft waar hij over spreekt. Neptunus weet wel beter, maar zegt er niets van.

De god van de zee kent de nimf als zijn broekzak en weet van zijn wil om nooit iemand teleur te stellen. Hij is tenslotte de nimf met informatie, degene die overal antwoord op heeft.

De verantwoordelijkheid voor wat er over is van de mensheid rust op zijn schouderaars.

Waar de bemanning nerveus van wordt zijn de twee cycloopjes. Nog voor ze op open zee zijn is iedereen aan boord bang om door hen doodgebeten te worden. Het was Odysseus die erop stond dat ze mee gingen. Kannibalen of niet, hij wilde ze niet op het strand achterlaten.

De zeemeermin gaat als laatste akkoord. Ze stelt de voorwaarde de tweeling onder in het ruim, tussen de proviand voor de reis, vast te binden met een grote suikerbiet in hun mond. Odysseus heeft zijn twijfels over het onorthodoxe advies van de zeemeermin, maar aangezien hij ook geen betere oplossing weet te bedenken gaat hij overstag.

Onder het voorwendsel dat ze elk een groot stuk buikspek mogen uitzoeken, lokt hij de twee cycloopjes mee naar het vooronder. Als ze benedendeks zijn aangekomen, wordt de deur van de proviandkamer op slot gedraaid en beseft de tweeling dat ze helemaal geen buikspek gaan krijgen.

Zwijgend grijpt Odysseus de twee kinderen stevig bij hun haren en sleurt ze dieper het vooronder in. Met tranen in zijn ogen snoert hij hun elk de mond met een stuk groente en een touw.

Voor hij weer naar boven gaat draait Odysseus zich nog een keer om; daar zitten de twee kleintjes, rug aan rug vastgebonden, met een grote suikerbiet in hun mond gepropt.

Odysseus voelt zich vreselijk.

Met het idee dat de twee lastige eters hierdoor kunnen wennen aan de smaak van groenten en zo een wat meer gevarieerd dieet zullen accepteren, praat hij het geweld tegen de kinderen voor zichzelf goed.

Dagen volgen de nachten op tot iedereen aan boord volledig verloren is in plaats en tijd.

In de tussentijd heeft de bemanning een probleem. In plaats van met peddels moeten ze roeien met de riemen die ze hebben: kleine plastic kinderbezempjes die de nimf bij een opheffingsuitverkoop in de lokale supermarkt heeft gekocht. Voordat ze op reis gingen werden de bezempjes gebruikt om de duiventil schoon te vegen en dat ging prima, maar ze kunnen er niet goed mee roeien.

Om de haverklap missen ze een slag, waardoor het schip alle kanten op draait. Peddelen met een bezem is al niet best, maar peddelen met korte, kleine, goedkope bezempjes is nog veel erger.

Ondanks het waardeloze materiaal zet de bemanning goed door en langzaam krijgt het schip toch vaart. Door de snelheid die ze maken en met hulp van de wind, die nu van alle kanten lijkt te komen, vliegen ze de zee over. De enorme vaart zorgt voor onrust aan boord.

Die wordt door de nimf de kop in gedrukt, als hij bij een plotselinge windvlaag tegen zijn bemanning schreeuwt: 'Geen zorgen, de zee is onze snelweg! De zee is geen gevaar, de zee is leven!' Tegelijkertijd lijken Odysseus, zijn broer en de rest van de bemanning gevangen in een eindeloze dag en een eindeloze nacht.

DE STANK VAN VERROTTING

De zeemeermin peddelt niet mee, ze zwemt. Met haar twee zeebenen, een dubbele vissenstaart, schiet ze

onzeker, waardoor hij regelmatig iets te ver gaat in het bewijzen van zijn mannelijkheid naar anderen toe.

Er ontstaat een woeste achtervolging door het paperveld, waarbij de centaur probeert om Odysseus en zijn broer dood te slaan met zijn bezempje.

De nimf met informatie hoort het gegil van de jongens. Hij rukt zich los uit de armen van zijn minnaar en smijt hem op het juiste moment voor de hoeven van de centaur die voorbij galoppeert. De sater wordt tot bloedens toe vertrappeld, de centaur stopt om zijn vriend te verzorgen.

Dankzij het bloedbad kan de groep zich aan het zicht van de centaur onttrekken en de vlakte verlaten. De sensei laat, uit schuldgevoel, het flesje rode wijn dat hij bij zich draagt achter voor de centaur en de verminkte sater.

De nimf betreurt het afscheid te moeten nemen van het goddelijke lichaam van de sater, maar troost zich ermee dat er na het ongeluk met de centaur niet veel meer over is van de schoonheid van zijn minnaar. Daarnaast heeft hij vreselijk veel zin in koffie. En de ober heeft beloofd bij de eerste stop buiten de vlakte voor iedereen een stevige espresso te maken.

DE OBER EN DE VIJF GANZEN

De ober was van iedereen het minst vermoeid van de reis, hij hoorde alle monsters die ze onderweg tegen waren gekomen niet. Monsters vertellen je direct de waarheid, je hoeft ze niet te horen, alleen te observeren. En aangezien hij alleen leugens kon horen had hij nergens last van.

Naast koffiezetten was het leiden van groepsdansen zijn grote passie. Hij kende zijn klassiekers als weinig anderen, maar keek toch elk voorjaar uit naar de nieuwe zomerhits en de bijbehorende dansspasjes.

Terwijl het gezin een vuur maakt voor de koffie, begint de ober luid te zingen en zet hij een groepsdans in om iedereen vrolijk en soepel te krijgen. Hoelang de reis nog zou duren was onduidelijk, zeker was dat ze te voet verder zouden moeten.

'Dans toch mee!' roept de ober naar het gezin. Maar het gezin weigert mee te doen met de groepsdans. De vader is van mening dat ze zich niet met dit soort frivoliteiten moeten inlaten. Ze hebben een voorbeeldfunctie, ze moeten zich verantwoordelijk opstellen. Terwijl hij koffie uitdeelt hoort de ober een zacht gegrom. Achter hem lopen vijf ganzen in vuurrode tinten links de weg op. Het was hem bekend dat watervogels heen en weer kunnen zwemmen tussen heden en verleden, tussen de wereld van de levenden en het rijk van de doden. Hoe schattig ze er ook uitzien, dit tafereel voorspelt niet veel goeds over het lot van de verdwenen mensheid.

Volgens de nimf is het een teken dat maar zelden wordt waargenomen en dat ze niet kunnen negeren. Odysseus steekt de toorts van paars haar aan in het houtvuur en besluit dat ze samen de ganzen moeten volgen. De stinkende vissenkinderen worden voor de kar van de kunstenaars gespannen. Oma is moe en wil eigenlijk niet verder, maar mag met haar hondje naast de kunstenaars plaatsnemen.

Ze rijden achter Odysseus en zijn broer aan. Die volgen op hun beurt de vijf ganzen en houden de toorts hoog in de lucht. De rest van de bemanning sluit de stoet.

VII. ODYSSEUS

BEREIKT DE ZUILEN VAN HERCULES

DE ZON BRANDT op hun hoofden en het asfalt onder hun voeten geeft een bijna ondraaglijke hitte af.

Ze passeren een bushalte, een leegstaande tabakswinkel en een manege. Odysseus' broer trekt een vies gezicht; hij heeft een bloedhekel aan paarden.

Ze slaan rechtsaf een landweg in en raken verblind door de felle middagzon die alles aan het zicht onttrekt. Het lijkt of ze langzaam achter de zon verdwijnen.

De vijf ganzen stoppen bij een breed ijzeren hek waaraan een bord hangt met de tekst 'WIJ ZIJN OPEN'. Daaronder staat in kleine lettertjes: 'tussen 13.00 en 16.00 rusten wij'. Het is inderdaad middag, het hek zit dicht en er is geen beweging in te krijgen. Voorbij het hek zien ze een wit gebouwtje aan een pad dat naar een paar huisjes loopt.

Odysseus geeft zijn broer een zetje zodat hij over het hek kan klimmen om het van binnenuit te openen. De stoet loopt naar binnen en passeert een onbemande receptie. Hier hangt een bordje waarop met krijt staat geschreven: 'We zijn even weg om de liefde te bedrijven. We gaan spoedig weer open. Dank voor uw begrip.' Het pad loopt verder langs een lege pizzeria en een kleine speeltuin. Het grind kraakt onder hun voeten.

In de verte horen ze geschreeuw en geplons en ontwaren ze het gekrioel van mensen in een met een hek omgeven zwembad. Wat er ook aan de hand is, het is druk.

DE ONTMOETING MET HET VERWENDE MEISJE EN HET SCHAKENDE ZWIJN

Voor de poort in het hek rond het zwembad staan twee kinderen in zwemkleding, een jongen en een meisje. Ze zijn kleddernat en ruiken naar chloor.

'Welkom bij de Zuilen van Hercules,' zegt het meisje. Ze wijst naar de gedateerde en gammele ijzeren douche die de ingang van het zwembad vormt. Het meisje heeft de sleutel van de poort en vraagt of ze naar binnen willen.

'Is dat de mensheid, daar achter de hekken?' vraagt Odysseus.

'Klopt. Eigenlijk zijn de Zuilen van Hercules een grens die aan de mens is opgelegd. Maar de mensheid had het moeilijk. Wij boden een veilige haven plus de ontspanning die de mensheid nodig had.'

Odysseus twijfelt. Hadden ze zich voor niks zorgen gemaakt en was de mensheid gewoon even op vakantie?

'Waarom is iedereen daarbinnen kaalgeschoren?'

'Kan je niet lezen?' vraagt het meisje streng.

Ze wijst naar een verroest bord dat met ijzerdraadjes aan het hek is bevestigd.

*badmutsen verplicht
schoenen inleveren
verplicht douchen*

'Kom binnen, je verveelt je hier geen moment. Af en toe is er 's avonds discozwemmen!' Het meisje laat een schartje zien dat ze in haar linkerhand houdt. 'Daarmee knip ik de haren van iedere nieuwkomer altijd even grondig bij. Ik heb die dikzak daar ook pas nog aan een nieuw kapsel geholpen.' Ze wijst naar een zwijn, dat onder een parasol in zijn eentje zit te schaken.

Het herinnert Odysseus aan iemand die hij kort heeft gekend. Odysseus had in een ver verleden regelmatig geschaakt met zijn oma, maar was de spelregels vergeten. Het schaakbord van het zwijn lijkt in ieder geval niet op het bord van zijn oma. Elk schaakstuk is zwart en heeft hetzelfde, droevige gezicht. 'Onze badmeester Charun houdt alle bezoekers in de gaten en zorgt dat iedereen hier zijn zwemdiploma haalt,' vertelt het meisje trots.

De schaduwen van de douche en van de ijzeren palen van het hekwerk werpen een onheilspellend ritme van diepzwarte strepen op de terracotta tegels rond het zwembad. Het lijken wel tralies, denkt Odysseus, terwijl hij met zijn broer voorzichtig door het voetbadje onder de douche waadt. De bemanning wurmt zich achter hen aan door de smalle ingang. Hun schoenen en sandalen hebben ze al uitgedaan en boven op de berg schoenen in het gras naast de ingang gegooid.

X. ODYSSEUS

ZIET DAT DE MENSHEID GELUKKIG IS TUSSEN DE VERDRONKENEN

HET IS HET einde van de middag en het hele zwembad maakt zich klaar voor het discozwemmen van die avond. De ober zet koffie voor iedereen en de eerste hapjes worden al uitgedeeld: pannenkoekjes van gefrituurde courgettebloemen met honing. Odysseus bedankt beleefd; zijn moeder heeft hem geleerd niet te zwaar te eten voordat je gaat zwemmen. Dat is gevaarlijk.

HET HELE ZWEMBAD BEGINT TE ONTSPANNEN

De nimf met informatie trekt zijn badmuts nog eens goed over zijn oren en loopt stapje voor stapje dieper het zwembad in. Wat een ballast, al die informatie die hij met zich meedraagt. Hij heeft Odysseus, diens broer en het restant van de mensheid opgevangen en geleid tot voorbij de Zuilen van Hercules, de grens die eigenlijk aan de mensheid is opgelegd. De nimf is moe. Zijn taak zit erop, zijn pensioen is aangebroken. Het koele water doet hem ontspannen en hij voelt zich voor het eerst in zijn leven zo licht als een veertje. De kunstenaar dobbert in een hoek in haar zwembad en roept hem nog iets na: 'Niet zwemmen als je net gegeten hebt, straks krijg je kramp.' Hij hoort haar al niet meer, net zo min als het wild gebarende groepje moeders dat langs de rand van het zwembad schreeuwend heen en weer loopt.

De sensei kijkt tevreden om zich heen, terwijl hij de rook van zijn pijp over het glinsterende, helblauwe water van het zwembad blaast. Ontroerd kijkt hij toe hoe de god van de zee een van zijn vissenkinderen lachend door het water trekt. Zijn driften lijken hem volledig te hebben verlaten, zelfs de wulpse zeemeermin op de rand van het bad doet hem niets meer.

De zeemeermin zit met gesloten ogen en een gelukkige lach op haar gezicht te bakken in de zon.

Uit haar mondhoeken druppelt wat spuug op haar grote borsten. Ze lijkt vergeten dat ze water nodig heeft om te overleven. Naast haar ligt een panter met

een enorm blauw geslachtsdeel vol stekels, die haar zachtjes in haar dij bijt. De visgraten die in het gras tussen de gele bloemetjes verspreid liggen lijkt ze niet op te merken.

Neptunus denkt niet meer aan de zee, de Alpen of zijn vermoorde kinderen. Dit hier is veel overzichtelijker dan een paar oceanen, wat een bevrijding! Slechts een paar regels om je aan te houden en je krijgt er een hoop voor terug. Lekker eten, zijn geliefde vrouw loopt hier rond, hij heeft een eigen ligbed en de ober zorgt voor zijn vertrouwde dagelijkse kopje koffie. Wat wil je nog meer?

Odysseus en zijn broer tillen ondertussen de blindgemaakte en doodgebloede cyclopenkinderen op en verstoppen ze onder een reusachtige rozemarijnstruik achter de badmeesterstoel van Charun. Ze proberen de ellende die het gezin heeft veroorzaakt te vergeten.

XI. ODYSSEUS STELT VRAGEN

‘WAT DOEN JULLIE DAAR?’

Die stem herkennen ze uit duizenden. Odysseus en zijn broer draaien zich om. Ze schamen zich kapot, hun moeder zit als enige topless aan de rand van het zwembad. ‘Mam, doe normaal, alsjeblieft,’ fluistert Odysseus’ broer.

‘Wat fijn jullie te zien lieve schatten. Hebben jullie geen honger?’ Ze slaat een badjas om zich heen, laat hun het hok zien waar de zwembanden en de bezems worden opgeborgen en breekt voor Odysseus een takje af van de grote rozemarijnstruik. ‘Weet je nog hoe lekker de aardappels roken wanneer we ze met rozemarijn in de oven braadden?’ Niemand zegt iets over de twee kinderlijkjes met uitgestoken ogen onder de struik.

Odysseus’ moeder hurkt bij het kinderbadje en draait een van de waterfilters die in de rand van het kleine zwembad zitten open. Zachtjes mopperend begint ze er een stel dode, door het water gezwollen muizen en kikkers uit te trekken. Ze smijt ze over haar schouder. ‘Elke dag zitten die dingen weer vol. Ik heb genoeg opgeruimd tijdens mijn leven. Dit moet Charun voortaan maar doen.’

De penetrante chloorlucht uit de filters contrasteert met de geur van de rozemarijn die hij zojuist van zijn moeder heeft gekregen. Ze trekt de laatste dode kikker tevoorschijn en kijkt schuin omhoog naar haar oudste zoon. ‘Dat takje kan je meenemen om er een nieuwe struik uit te laten groeien.’

Pas nu wordt het Odysseus écht duidelijk dat iedereen hier gestorven is of bijna gaat sterven. Het weerzien met zijn moeder in de onderwereld raakt hem in zijn diepste kern.

Hij moest nu zonder haar verder.

Nu de nimf met informatie aan zijn pensioen was begonnen, wilde hij genieten van zijn welverdiende rust en weigerde hij nog te antwoorden op welke vraag dan ook.

De vertaalster had zich gestort op het vertalen van de regels van het zwembad, de enige tekst die hier te vinden was. Van haar memoires en atlas was niets meer over dan een hoopje as. Die waren door het gezin gebruikt om de pizzaoven op te stoken. Voorzichtig fluistert ze de vertaling van de zwembadregels in Odysseus’ oor. Nu pas begrijpt hij wat de regels betekenen. Voordat ze Odysseus’ andere vragen kan beantwoorden klinkt de fluit van Charun. Het is haar beurt om af te zwemmen.

Gehaast roept ze Odysseus toe: ‘Ga naar de Napolitaanse ziener en zijn kleindochter, het verwenne meisje. Hij heeft bijna net zoveel antwoorden als de nimf met informatie.’

Onder een van de parasols langs het zwembad zit een oudere heer met een wit baardje en een bril te lezen. Naast hem het verwenne meisje, dat hen bij binnenkomst heeft begroet. Odysseus en zijn broer zwaaien naar hen. ‘Mag ik iets vragen?’ roept Odysseus beleefd.

‘Dag jongens, wat een verrassing,’ zegt de oude man op vriendelijke en rustige toon. ‘Niemand stelt mij hier ooit nog een vraag. De meesten die hier hun tijd doorbrengen laten na binnenkomst alle hoop varen. Ik voel mij al een eeuwigheid nutteloos op deze plek.’

‘Wat willen jullie weten? En wat vinden jullie trouwens van mijn nieuwe sandalen? Ik heb ze uit de berg schoeisel bij de ingang gevist. Schijnbaar hebben de nieuwkomers hier geen schoenen nodig. Je kan pakken wat je wil.’

ODYSSEUS DEELT ZIJN TWIJFELS EN VRAGEN MET DE ZIENER

‘Kom op jongens, een beetje positief blijven, het is nog te vroeg om het op te geven. Dit water is niets voor jullie en zal jullie niet verder brengen, dat is duidelijk. Pak je handdoek, gooi die bezem over je schouder en vertrek. Loop tot je bij een plek komt waar geen zee is en waar jullie bezems wel een functie hebben. Het brood is er wel een beetje behelpen, want er zit geen zout in. Jullie moeder kan alleen niet mee en ook jullie oma en de hond zullen jullie moeten achterlaten.’

En denk erom, hou altijd je adem drie keer in voor je iets doet.’

Bezorgd tuurt Odysseus over het glinsterende water van het zwembad. Hij zoekt zijn broer.

GESCHIEDENIS ALS KINDERSPEL

FRANS WILLEM KORSTEN

Pesapanes behandeling van Odysseus' zwerftocht ter land en ter zee is een ademverruimend, vrolijk, lustig en complex kunstwerk. De kunstenaar slaagt erin een bekende, bijna vastgeroeste geschiedenis op vier manieren open te breken. De meest zichtbare daarvan is dat Odysseus hier geen volwassen man is maar een jongen, een zowel letterlijke als visuele vorm van emancipatie. Daardoor krijgt, ten tweede, de geschiedenis die hij meemaakt de aard van een kinderspel. Ten derde is de woning waarnaar Odysseus' zwerftocht leidt hier niet een eigen paleis, maar een huisje in een vakantiepark met zwembad en disco. Ten vierde is het gezelschap waarin en waarmee Odysseus reist eerder een feeëriek dan een mythisch gezelschap. Fluïde wezens worden daardoor heel gewoon en gewone mensen worden een beetje mythisch.

Odysseus wordt pas een held in de moderne tijd. En dat zit hem niet alleen in de beroemde roman *Ulysses* van James Joyce uit 1922. De historisch gezien late populariteit van Odysseus vindt een grond in het feit dat hij helemaal niet zo'n held is, in ieder geval niet in het licht van de grote held Achilles. Deze is nobel en gaat tragisch ten onder, Odysseus is vooral een slimme of sluwe overlever, een pragmaticus die elke keer opnieuw denkt: Hoe kom ik hier nu weer uit? Sluwheid kan in dat overleven ook doortraptheid worden. In de Nederlandse literaire geschiedenis komt dat naar voren in een stuk van Joost van den Vondel over de gerechtelijke moord op Oldenbarnevelt. In dat stuk staat de held Palamedes voor Oldenbarnevelt, die valselijk wordt beschuldigd van verraad en vanwege dat veronderstelde verraad ter dood wordt gebracht; een onschuldige vermoord. De valse beschuldiger is Odysseus. Natuurlijk zou Odysseus zich hier niet presenteren als dader, zich eerder profileren als slachtoffer. Helemaal aan het begin van de Griekse expeditie naar Troje had hij geveinsd krankzinnig

te zijn om niet mee te hoeven op die gevaarlijke tocht, nu met de vraag: Hoe kom ik hier onderuit? Palamedes echter toont aan dat Odysseus alleen doet alsof hij gek is. Daarom moet hij toch mee in de strijd en deze ontmaskering zal hij niet vergeten.

Volgens de huidige opvatting is de klassieke Odysseus door dit alles voorstelbaar als een bekend type: de man die moet zien te overleven in het veld van competitie; die verlangt naar zijn thuis; vindt dat hij als enige recht heeft op zijn vrouw; dat een beetje verraad hier en daar moet kunnen: 'Tja, het was hij of ik.' En als hij eenmaal zijn thuis heeft gevonden resulteert dat in een orgie van geweld: 'Kicken.' Daarna wordt hij weer ongedurig: 'Is dit alles?' Of: 'Waar zullen we nu eens naartoe gaan?'

Pesapanes behandeling van dit klassieke verhaal en dit bekende type is niet de zoveelste variatie. Haar werk is radicaler, zij gooit de hele boel op de schop. Waar Odysseus op weg is naar een huis, brengt Pesapanes een andere referentie in, met Dante. Alle mensen zijn uiteindelijk op weg naar hun dood, maar is dat een thuis? Misschien is het eerder een zwembad waaromheen en waarin mensen zich doodvervelen. Dat artificieel blauwe chloorzwembad staat – in zijn beslotenheid – haaks op de open, zilte ruimte van de zee. Daarin zijn Odysseus en zijn broer op weg geweest. De vraag is hoe ze aan het zwembad des doods kunnen ontsnappen.

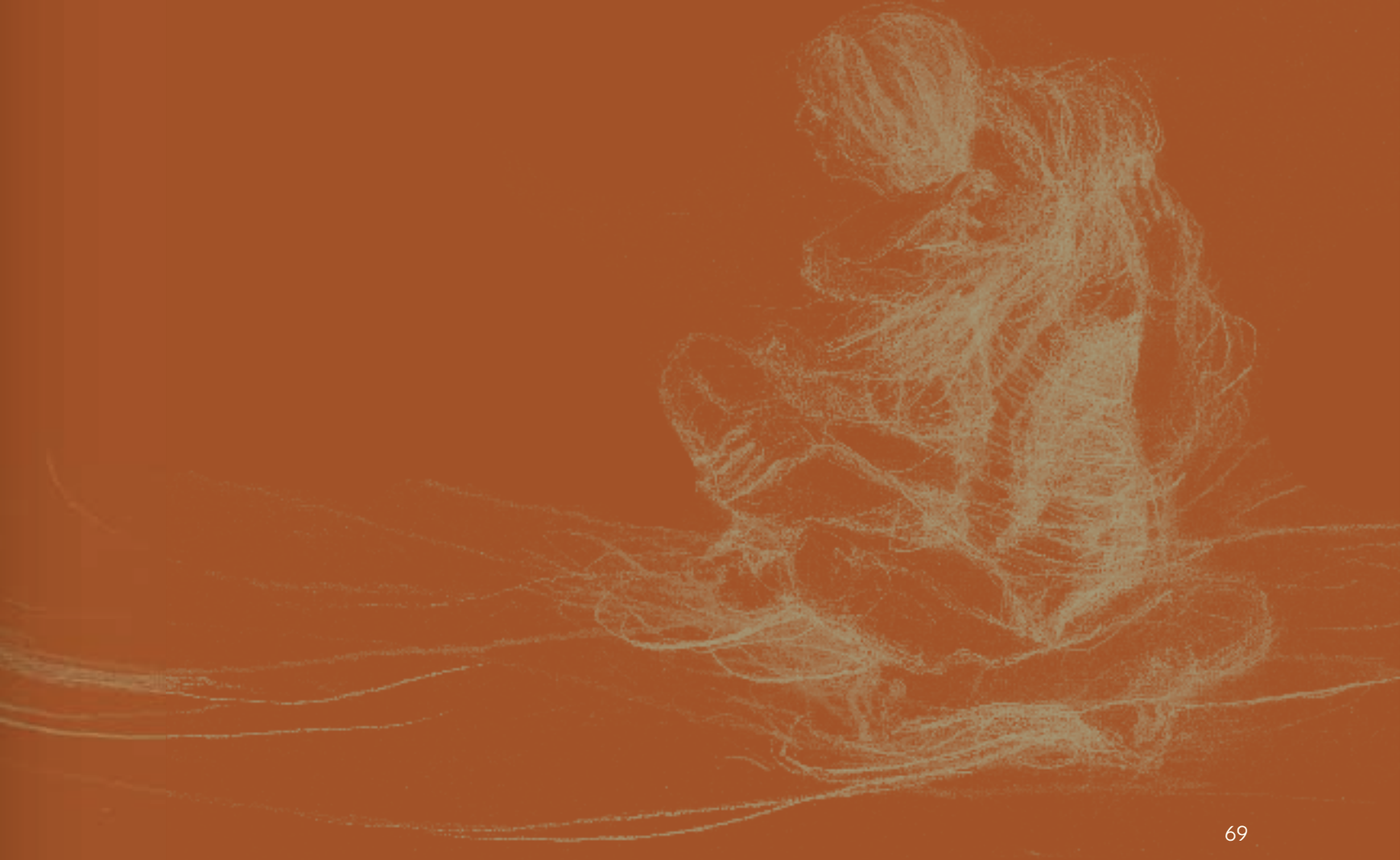
Met dit zwembad krijgt Pesapanes werk de meest fundamentele draai. Want een tweede grond voor Odysseus moderne populariteit zit in een andere relatie tussen de moderne mens en geschiedenis. Vóór de verlichting is de dominante oriëntatie in de tijd historisch, althans in Europa, naar het verleden gericht. Ná de verlichting wordt de toekomst dominant. De kernvragen worden: Waarnaar zijn we op weg? En wie of wat hoort bij dit 'we': alle mensen die

als normaal zijn gedefinieerd, of de wilde schakering aan mogelijke mens-vormen? Tot slot, is er één einddoel, of bewegen mensen vooral maar door, god weet waarheen? Als vóór de verlichting het huis de symbolische ruimte is vanwaaruit mensen bewegen, dan wordt ná de verlichting de vraag of het doel van de menselijke beweging nog denkbaar is als een thuis. Met de scène van het zwembad wordt gesuggereerd dat een collectief doel is geworden dat mensen zich dood vermaken. Centraal in dat vermaak staat het doorsneegezin, dat in die zucht naar vermaak buitengewoon wreed kan handelen.

Als er een thema is dat Pesapane heeft meegenomen uit de bekende *Odyssee* dan is het de vraag: hoe komen we hieruit? In dit verband is het beteke-

nisvol dat de roeispaan die Odysseus in het klassieke verhaal meeneemt hier een bezem is geworden, die eerst heeft gefunctioneerd als mast, maar waarmee Odysseus en zijn broertje nu naar elders vertrekken. Op de rots waar ze eindigen wordt de bezem meer een vlag met als boodschap: de geschiedenis moet niet alleen worden heropend, de boel moet ook opgeschoond, en niet met geweld. Alleen zo kan de geschiedenis weer worden wat het hoort te zijn, namelijk een spel. De geschiedenis als kinderspel, is dat niet een gevaarlijk alternatief? Zeker. Maar wie veiligheid wil kan altijd nog kiezen voor de disco in een moordend vakantiepark. Wie het alternatief verkiest volge de weg van ongebreidelde fantasie. Die kent een rustpunt in de verhalen die we elkaar vertellen.

NAWOORD

ELISA PESAPANE

De reis van mijn Odysseus begint enkele tientallen jaren geleden in Midden-Italië, in een Etruskische necropool in de buurt van Tarquinia. Veertien en een half jaar oud en bloedchagrijnig omdat ik met mijn ouders mee moest voor een cultureel uitstapje.

Vanaf een grote steen keek ik uit over de glinsterende zee in de verte terwijl de warme droge wind in mijn gezicht en haren blies. Daar, staand op die steen in Tarquinia, voelde ik iets wat me diep in mijn kern raakte. Een verbinding met wat daar was geweest, voorbij was getrokken en er tegelijkertijd nog steeds was. Alle jaren later kan ik er nog steeds niet de juiste woorden aan geven.

Één ding was zeker: dit gevoel was iets heel waardevols wat ik dicht bij me moest houden.

Op dat moment was ik heel even verloren in plaats en tijd. Het gaf me rust, nabijheid en troost. Alsof iemand een arm om me heen sloeg en zei: 'Het komt wel goed.' Ik voelde mij niet meer alleen. Sindsdien maakt de klassieke oudheid onderdeel uit van mijn referentiekader. En zo ook de Etrusken, levend in Etrurië, waaronder ook het huidige Umbrië valt – waar ik deels ben opgegroeid.

Vlak voor de coronapandemie losbarstte werkte ik met Emma Grootveld aan een symposium over de beroemde driehoek die Odysseus, Dante Alighieri en Primo Levi samen vormen. Helaas, zoals wel meer in die periode, ging dit niet door. Maar mijn idee voor een bijdrage over Odysseus in beeld bleef me achtervolgen.

Ik reisde naar het eiland Corfu waar mijn Italiaanse grootvader Ubaldo Pesapane, een beroepsmilitair, in 1943 met het leger was gestationeerd in het klooster van Palaiokastritsa. In de zee vlak voor de kust van het eiland bevindt zich een grote rots, waarvan wordt gezegd dat dit het schip is van Odysseus dat door een woedende god van de zee in steen werd veranderd.

Door een samenloop van omstandigheden, een nieuwsgierig mens kan tenslotte overal terecht komen, belandde ik op datzelfde eiland in het afschrikwekkende Aquapark van Corfu. Daarbinnen trof ik een apocalyptisch schouwspel: een enorm langgerekt zwembad gevuld met grote gele zwembanden waarin tientallen corpulente, roodverbrande, met junkfood en bier volgepropte toeristen hingen. Tijdens het 'golvenkwartiertje', dat elke dertig minuten plaatsvond, botsten ze volgevreten en tevreden, met een apathische blik, in het water tegen elkaar.

Deze hedendaagse hellekring bracht mijn gedachten van Odysseus en de Tweede Wereldoorlog naar Dante Alighieri en zijn reis door de hel. De driehoek was weer compleet.

Niet veel later, terug in Umbrië, zag ik mijn zoons in het zwembad en in de olijfgaard achter ons huisje spelen, en drongen één voor één de stappen van de reis van mijn Odysseus en zijn broer zich aan me op: 14 stappen, gevat in 14 titels en 14 hoofdbeelden. Net een kruisweg, die ook 14 staties telt. Onder deze 14 stappen ontvouwt zich de *Odyssee* van mijn Odysseus en zijn broer. Mijn zoons Federico en Dario stonden model voor de hoofdpersonen. Samen met andere modellen (die merendeels uit Midden-Italië komen) poseerden ze enkele zomers voor me in de openlucht, niet ver van de Etruskische necropolen van Tarquinia en Cerveteri.

Zoals ikzelf ooit vanaf die rots in Tarquinia over zee keek, zo kijken Odysseus en zijn broertje in het openingsbeeld van *Odysseus en de verdronkenen en de geredden* vanaf een muurtje in een olijfgaard in Umbrië de verte in. Zij voelen diezelfde warme, droge wind in hun haren die ik op mijn veertiende in mijn gezicht voelde blazen en... zien dat iedereen verdwenen is. De wereld is leeg, er is geen mens meer over. Zo begint hun reis tussen heden en verleden, op zoek naar de verloren mensheid.

In mijn kunstproject *Odysseus en de verdronkenen en de geredden* verweef ik hedendaagse kunst, literatuur en materieel erfgoed samen tot een geheel, met een rijk palet aan inspiratiebronnen: van de klassieken – Homerus, de Etrusken en Dante Alighieri – tot hedendaagse cultuur, van Primo Levi tot Jimi Hendrix en Hello Kitty. Tegelijkertijd is het een persoonlijk verhaal dat raakt aan actuele thema's als identiteit en migratie.

Zeven jaar lang schaaftde ik in mijn hoofd met tussenpozen aan dit project. Dankzij een uitnodiging van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden kreeg ik de kans na al die jaren het kunstproject te maken dat me zo dierbaar is; en de tentoonstelling *Odysseus en de verdronkenen en de geredden* te realiseren, als onderdeel van het kunstevenement *Galleria* (11 juni – 1 november 2026).

Het Koninklijk Nederlands Instituut in Rome (KNIR) bood me als hun artist-in-residence 2025–2026 een tweede thuis en de ruimte om onderzoek te doen en mijn boek te schrijven. Het KNIR bevindt zich, heel toepasselijk, aan de Via Omero, Homerusweg.

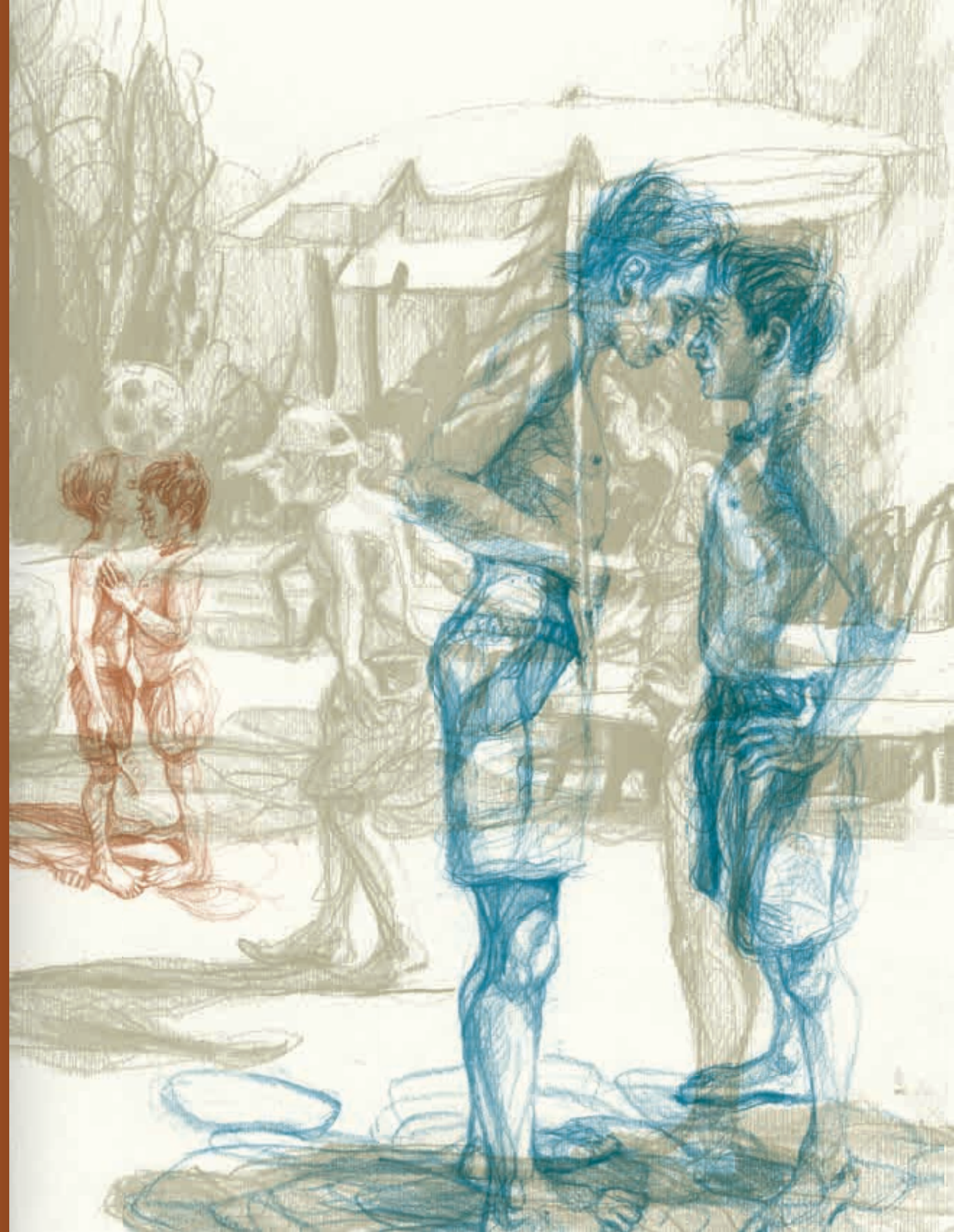
Ook via het Cultuurfonds werd dit onderzoek gesteund.

Gedurende vier seizoenen reisde ik heen en weer tussen Nederland en Rome, werkend aan tentoonstelling en gelijknamig boek. Al meanderend door de eeuwig stad viel ik van de ene verwondering in de andere en vond ik de ontbrekende puzzelstukken en personages.

Zoals ik opgroeide tussen twee culturen, ontstond mijn *Odysseus* vanuit het reizen tussen Noord- en Zuid-Europa.

Al piepjong begon ik te reizen en dat bleef ik doen. Nog altijd heb ik genoeg aan mijn koffertje met een boek, pen, potlood en papier. Altijd onderweg, op zoek naar nieuwe verhalen. Dit keer in het spoor van *Odysseus*. Of zoals mijn vriend, oud-ambassadeur, Giorgio Novello onlangs in een Romeins restaurant enthousiast uitriep: 'Je hebt hem verslonden en nu ben je zelf *Odysseus* geworden!'

Elisa Pesapane, Haarlem, april 2026

CAMPING

Le Colonne di Ercole

FOTO: WIKIMEDIA JINASS

ONDERTITEL

Primo Levi (1919–1987), de Italiaanse-Joodse scheikundige en schrijver die **Auschwitz** overleefde, onderscheidde slechts twee soorten mensen: 'de geredden,' zij die zich snel kunnen aanpassen aan de nieuwe situatie, en 'de verdrinkenen,' zij die niet in staat zijn zich te organiseren en diensgevolge zullen verdwijnen.

HOOFDSTUK I

Tages was het kind met de wijsheid van een oude man dat uit de omgeploegde aarde in de buurt van **Tarquinia** tevoorschijn sprong. Hij onderwees de **Etrusken** in de **haruspicina**, de kunst van het leveren en ingewandenschouwen. Zijn leer werd opgetekend in de **Libri Tagetici**.

De langgerekte Etruskische bronzen zijn **votiefbeeldjes** uit de derde eeuw v. Chr. Hun extreem uitgerekte lichamen doen denken aan lange schaduwen bij zonsondergang. Het bekendste voorbeeld hiervan is de iconische **Ombra della Sera** (Avondschaduw), een langgerekte bron van een adolescent. Zij vormden een belangrijke inspiratiebron voor de sculpturen van **Alberto Giacometti** (1901–1966).

HOOFDSTUK II

In **Eugenio Montales** beroemde gedicht 'Forse un mattino andando in un'aria di vetro' uit de bundel **Ossi di seppia**

(*Zeekatskeletten*, 1925) omschrijft hij **de leegte** als 'een niets dat zich achter mij uitstrekt'. In zijn poëzie staan de existentiële eenzaamheid en de leegte van de moderne mens in een dor mediterrane landschap centraal.

Het terracotta **vrouwenhoofd** uit Pyrgi (ca. 350 v.Chr., **Museo Nazionale Etrusco di Villa Giulia**, Rome), met wapperende krullen en open mond, stelt Leucothea voor, de 'witte zeegodin' die in Homerus' *Odyssee* Odysseus redt door hem haar magische sluiert te geven; hiermee blijft hij tijdens een storm drijven in de zee en bereikt veilig de kust.

Het zestiende-eeuwse park Tuinen van **Bomarzo**, dat de bijnaam '**Parco dei Mostri**' (Park der Monsters) kreeg, staat vol met enorme sculpturen van groteske en mythische wezens. Er staat ook een bankje, vormgegeven als een Etruskisch **triclinium**, dat de reiziger uitnodigt om te rusten onder een inscriptie die in de steen erboven is gegraveerd: 'You who travel the world to see its wonders, come here where you will find horrible faces, elephants, lions, bears, ogres and dragons.' Het park is in opdracht van prins Pier Francesco Orsini ontworpen om bezoekers te verbazen en te verbazen en wordt ook wel een 'pretpark uit de renaissance' genoemd.

FOTO: FABRI/MAGNETIC

HOOFDSTUK III

De Etruskische **piramide van Bomarzo** is een monumentaal altaar uit de zevende of zesde eeuw v. Chr., volledig uitgehouwen uit een enorm blok vulkanisch gesteente. Met **diverse trappen** die naar verschillende plateaus leiden, geldt het als het grootste rotsaltaar van Europa. Het werd gebruikt als offerplaats, waarbij via in de rots uitgehakte geulen de offervloeistoffen (plengoffers) tijdens ceremonies konden wegstromen.

In **Ovidius' Metamorfosen** wordt de herder Cerambus door **nimfen** veranderd in een **vliegend hert**. Hierdoor kon hij opstijgen en aan de zondvloed van Deucalion ontsnappen. In de Etruskische cultuur speelden dieren een centrale rol in de **haruspicina** en de interpretatie van voortekens. Omdat de larven van het vliegend hert jarenlang onder de grond leven in rottend hout voordat ze als indrukwekkende kevers 'verrijzen,' zagen de **Etrusken** het insect als een symbool van transformatie en wedergeboorte. De kaken

van het vliegend hert leken voor hen bovendien op bliksemschichten.

HOOFDSTUK IV

In de oudheid belichamen **nimfen** de levenskracht, schoonheid en beweging van de natuur. Het zijn goddelijke natuurgeesten die verbonden zijn met specifieke locaties, zoals bossen, rivieren, bergen of bronnen.

Een **columbarium** (letterlijk **duiventil**) was een door mensen uit de rots gehouwen structuur met kleine nissen die dienden als opslagplaats voor as of urnen. ‘Halverwege de reis van ons leven/bevond ik mij in een donker woud, omdat ik de rechte weg was kwijtgeraakt.’ De beroemde openingsverzen van de **Goddelijke Komedie** van de Italiaanse dichter **Dante Alighieri** (1265–1325) markeren het begin van zijn reis en symboliseren een diepe spirituele crisis. Dante was op dat moment 35 jaar oud; volgens het middeleeuwse wereldbeeld de helft van een mensenleven. Door te spreken over ‘ons leven’, spreekt hij nu over de gehele **mensheid**.

Etruskische anatomische votiefgeschenken (4de–1ste eeuw v.Chr.) zijn terracotta of bronzen replica’s van **lichaamsdelen** en **organen**. Deze objecten werden aan de goden geofferd, in de hoop op genezing, of uit dankbaarheid voor een herstel (*ex voto*).

De Dioscuren, de **goddelijke tweelingbroers Castor en Pollux** (bij de Etrusken bekend als Castur en Pultuce), namen

in de oudheid een bijzondere positie in. Voor de Etrusken waren zij van groot belang omdat zij zich vrij konden bewegen tussen de wereld van de levenden en het dodenrijk.

Polyphemus is een **reus met één oog** die Odysseus en zijn mannen in een grot gevangenhoudt en enkelen van hen opeet. Odysseus misleidt hem door zich ‘Niemand’ te noemen. Wanneer hij de cycloop verblindt met een gloeiende, gepunte olijfhouten stam, roept Polyphemus om hulp, maar zijn soortgenoten geloven hem niet omdat hij zegt dat ‘Niemand’ hem pijn doet. Zo ontsnappen Odysseus en zijn mannen.

God van de Zee Neptunus was de Romeinse god van de zee en het water (bij de Grieken Poseidon en bij de Etrusken Nethuns).

Het **Oor van Dionysos** (*Orecchio di Dionisio*) is een kunstmatige kalksteen-grot in het archeologische park van Neapolis in Syracuse, Sicilië. De grot is 65 meter diep en 23 meter hoog met een unieke S-vorm die lijkt op een menselijke oorschelp.

Dionysos (bij de Etrusken Fuflluns) is de god van wijnbouw, fruitteelt en de groei-kracht van de aarde Hij staat niet alleen symbool voor het loslaten van de heersende sociale orde en het doorbreken van grenzen, maar ook voor vervoering, enthousiasme, poëzie, theater en muziek. In de klassieke oudheid wordt hij bovendien verbonden met de cultus van de doden.

De Mars van Todi (ca. 400–375 v.Chr. in **Museo Gregoriano Etrusco** van de Vaticaanse Musea is een bijna levensgroot bronzen beeld van een krijger in pantser. Vermoedelijk door de bliksem getroffen en daarom ritueel begraven op een heilige plek. Op de rand van zijn pantser staat een inscriptie in het Umbrisch, geschreven met het Etruskische alfabet.

Argus (Panoptis) is een reus uit de Griekse mythologie met **honderd ogen**, waarvan er steeds een aantal om beurten sliep, zodat hij altijd kon waken. Hermes doodde hem op bevel van Zeus. Hera strooide zijn honderd ogen over de staart van haar favoriete pauw, waardoor deze symbool werd voor waakzaamheid. De uitdrukking ‘iets met argusogen bekijken’ betekent iets wantrouwend of zeer oplettend bekijken.

Tomba delle Cinque Sedie (Graftombe van de Vijf Stoelen, ca. 625–600 v.Chr.) is een Etruskische graftombe uit de zevende eeuw v.Chr., afkomstig uit de necropolis van Banditaccia bij Cerveteri. Het graf is vernoemd naar de **vijf** uit

de rotsen gehouwen **stoelen** waarop terracotta sculpturen zijn gevonden; deze zittende figuren worden geïnterpreteerd als voorouders die deelnemen aan een rituele maaltijd.

De **Cheshire Cat** is een personage uit *Alice’s Adventures in Wonderland* (1865) van Lewis Carroll. De kat staat bekend om zijn brede grijns en het vermogen langzaam in delen te verdwijnen.

In **George Orwells** dystopische roman **1984** (1949) wordt een totalitaire samenleving beschreven waarin Big Brother fungeert als de almachtige, strenge **vaderfiguur** van het systeem. Het ministerie van Liefde is het meest angstaanjagende van alle ministeries; Orwell waarschuwt hiermee voor elk systeem dat de **individuele vrijheid** en het **kritische denken** onderdrukt.

Argos is de **trouwe jachthond** van Odysseus die hij achterlaat wanneer hij vertrekt naar de Trojaanse oorlog.

De Etruskische silenen, **mannetjes met een baard** en een opvallend grote fallus, zijn veelvoorkomende figuren in de Etruskische kunst. Hun fallus kreeg een komische en levenslustige lading. In grafschilderingen daarentegen vervullen silenen een beschermende rol: hun fallus moet het kwaad afweren en de overledene veiligstellen voor de overgang naar het hiernamaals.

In de oudheid beschouwden Umbriërs en Etrusken **truffels** als mysterieuze geschenken van de goden. Men geloofde dat deze ‘diamanten van de aarde’ ontstonden op plekken waar de bliksem van oppergod Tinia de vochtige aarde raakte.

In de mediterrane culturen in de oudheid was het **everzwijn** vanwege zijn donkere kleur en nachtelijke gewoonten verbonden met de dood.

De Italiaanse literair criticus en emeritus hoogleraar Vergelijkende Literatuurwetenschap **Piero Boitani** beschrijft in zijn boek *The Shadow of Ulysses* (2001) dat de **sirenen** verleiden met de belofte van totale kennis in plaats van lust. Zij vertegenwoordigen de ultieme intellectuele verleiding; Boitani stelt dat de sirene de ‘schaduw’ van de ontdekkingsreiziger is.

La Dame au cochon (ook bekend als Pornokrates) uit 1878 is het beroemdste werk van de Belgische kunstenaar Félicien Rops. Het is een provocerende aquatint die de decadentie en de morele spanningen van het fin de siècle belichaamt. Op de afbeelding is een **geblinddoekte, bijna naakte vrouw** te zien die een varken aan een zijden lint uitlaait.

Heart of Darkness (1902) van Joseph Conrad. **Zeeman** Marlow vertelt over

zijn reis stroomopwaarts op de rivier de Congo. Conrad bekritiseert de wreedheid van het Belgische kolonialisme. Hij onderzoekt de grens tussen beschaving en barbarij en de illusies waarmee mensen hun werkelijkheid afschermen. Centraal staat de figuur Kurtz, die symboliseert hoe de menselijke psyche bezwijkt onder de ‘duisternis’ van de wildernis en de eigen driften.

HOOFDSTUK V

De allegorie van het **narrenschip** wordt door de Griekse filosoof Plato (ca. 427–347 v.Chr.) geïntroduceerd in Boek VI van zijn *De Republiek* (*De Staat*, ca. 375 v.Chr.). Hierin neemt een onkundige, ruziënde bemanning zonder kennis van navigatie de controle over het schip over. Het staat symbool voor de gevaren van een bestuur dat is gebaseerd op populisme en onkunde in plaats van expertise. Plato waarschuwt voor een stuurloze samenleving als de macht niet aan ware kenners wordt toevertrouwd.

Le Radeau de la Méduse (Het vlot van de Medusa, 1819) van **Théodore Géricault** is een monumentaal schilderij dat de nasleep toont van een scheepsramp. Het Franse fregat Méduse strandde door toedoen van een onbekwame kapitein die op basis van vriendjespolitiek was aangesteld.

The Hunting of the Snark (*De jacht op de slaai*, 1876) van Lewis Carroll is een absurdistisch dichtwerk over een excentrieke bemanning die een onmogelijke jacht onderneemt op de ongrijpbare slaai, slak-haai.

In het kinderboek **Max en de Maximonsters** (1963) van Maurice Sendak wordt het jongetje Max na een ruzie met zijn moeder voor straf naar zijn kamer gestuurd. Hij vaart naar het eiland waar de Maximonsters wonen. Nadat hij hen heeft getemd, maken zij hem tot hun koning.

De schildering uit de Etruskische **Tomba della Nave** (Graf van het Schip, Tarquinia, ca. 450 v.Chr.) valt op door een bijzonder maritiem tafereel: **een groot vracht-**

FOTO: FRANCO VANNINI

schip, een tweemaster voorzien van een kraaiennest en een dubbel roer, dat langs een rotsachtige kust vaart.

Piero Boitani stelt dat in Dante Alighieri’s versie van het verloop van de reis van Odysseus (*Goddelijke Komedie*, *Inferno* xxvi) de **roeispanen** van Odysseus en zijn bemanning transformeren in **vleugels** die hun een ‘krankzinnige vlucht’ laten maken, en letterlijk een fantasiewereld in laten vliegen. In dit boek zijn de roeispanen vervangen door **bezems**.

In de klassieke oudheid vormt de **tong** een brug tussen de innerlijke gedachte en de buitenwereld.

In *Das Schweigen der Sirenen* (*Het zwijgen der sirenen*, postuum gepubliceerd in 1931) stelt **Franz Kafka** dat de Sirenen ‘een nog dodelijker wapen bezitten dan hun zang: hun stilte’. Piero Boitani omschrijft dit in zijn boek *The Shadow of Ulysses* (2001) als de perfecte illustratie van de menselijke strijd met het onbegrijpelijke. Volgens hem is het niet de verleiding zelf die ons vernietigt, maar **wat we denken te horen in de stilte**, waarop de mens zijn eigen projecties en illusies projecteert.

De **Etrusken** vormden tussen de achtste en vijfde eeuw v. Chr. een grote zee-macht in de Tyrreen Zee. De Grieken noemden hen (Tyrreen)se ‘**piraten**’, vooral uit jaloezie; ze benijdden de maritieme dominantie van de Etrusken.

HOOFDSTUK VI

Het nummer ‘1983... (A Merman I Should Turn to Be)’ van **The Jimi Hendrix Experience** uit 1968 (13:39 min.) beschrijft hoe Hendrix samen met zijn geliefde ontsnapt aan een door oorlog geteisterde wereld door onder water als **zeemeer-mensen** te gaan leven. In het lied zingt hij: ‘Well, it’s too bad... The machine that we built would never save us’.

Hydria (vaas) met de **‘transformatie van de piraten in dolfinen’** (ca. 510–500 v. Chr., Museo Nazionale Etrusco di Villa Giulia, Rome). Dionysos werd door Tyrreense piraten op hun schip vast-

gebonden, maar hij bevrijdde zichzelf door het vaartuig in een wijnstok te veranderen en de piraten in dolfinen te transformeren. De Etrusken gingen er prat op af te stammen van Utuse (Odysseus), die zij vereerden als de ‘vader van de Etrusken’. Hij leidde hen in hun eigen overlevering terug naar hun Griekse wortels.

In de klassieke oudheid is de **Chimaera** een angstaanjagend, vuurspuwend monster, **samengesteld uit een leeuw, een geit en een slang**. ‘Hersenschim’ is de letterlijke vertaling van het Griekse ‘Chimaira’ en betekent tegenwoordig een illusie, waanbeeld of onbereikbare droom.

In het hart van Umbrië ligt de uitgestrekte **Piano Grande**, een hoogvlakte aan de voet van de Monti Sibillini. Deze vruchtbare vlakte rondom het dorpje Castelluccio (op 1452 meter hoogte) staat bekend om haar beroemde linzen. Ieder jaar in juni wordt de vlakte omgevoerd tot een bont bloementapijt met witte en lichtblauwe linzenbloesem, dieprode klaprozen, blauwe en paarse korenbloemen, goudgele wilde mosterd en hier en daar witte accenten van margrietten en kamille.

In de klassieke oudheid is een **sater** een vrolijk ondeugend en wellustige boswezen, **half mens, half bok**. Saters belichamen de instinctieve, niet door beschaving of rede getemde kant van de mens en staan bekend om hun vraatzucht, overmatig drankgebruik en onophoudelijke **seksuele begeerte**, waarbij ze vaak nimfen najagen.

De **centaur** is een mythologisch wezen uit de klassieke oudheid, met **het bovenlichaam van een man** en **het onderlichaam van een paard**. Centauren stonden bekend om hun luidruchtige en gewelddadige karakter, vaak als slachtoffer van hun eigen instincten. De beroemde strijd tussen de centauren en de Lapithen, de Centauromachie, symboliseert de eeuwige strijd tussen barbaarse krachten en de menselijke rede.

De **Tomba delle Anatre** (Graftombe van de Eenden, Veii, ca. 670 v.Chr.) is vernoemd naar **vijf roodgele eenden** die een horizontaal fries sieren. In de Etruskische cultuur stonden watervogels symbool voor de overgang van de wereld van de levenden naar de wereld van de doden, omdat ze zich zowel op het land, in het water als in de lucht kunnen verplaatsen.

HOOFDSTUK VII

Volgens de mythologie plaatste **Hercules** tijdens zijn tiende werk **twee rotsen**: de Rots van Gibraltar in Europa en de Monte Hacho (of Jebel Musa) in Afrika. Deze **Zuilen van Hercules** vormden de grens voor het legendarische motto *Non Plus Ultra* – een waarschuwing dat

men niet verder mocht gaan, omdat dit het einde van de bewoonbare wereld was. In de literatuur krijgt deze mythische grens een diepere betekenis: de Italiaanse dichter Dante Alighieri beschrijft in zijn *Goddelijke Komedie* (1308–1321) hoe Odysseus met zijn bemanning voorbij de zuilen vaart. Dit wordt gezien als een daad van overmoed tegenover een door God gestelde grens, met fatale gevolgen. De Joods-Italiaanse schrijver Primo Levi verwijst in zijn boek *Is dit een mens* (1947) naar Dantes verzen over de zuilen; hij gebruikt ze in het concentratiekamp Auschwitz als symbool voor de grens van de menselijke waardigheid en als herinnering dat men deze nooit mag verliezen, zelfs niet in de meest extreme omstandigheden.

Aita is de Etruskische god van de onderwereld en het directe equivalent van de Griekse god **Hades**. Beiden heersen over het dodenrijk en de zielen van de overledenen.

Charun en **Vanth** zijn de Etruskische *psychopompoi* die de overledenen naar het hiernamaals gidsen. Met haar sleutel verschaft Vanth toegang tot de onderwereld, terwijl Charun de wacht houdt om de rituele orde van deze laatste reis te bewaken.

Pleurantes zijn kleine rouwende vrouwenfiguren (ca. 675–650 v.Chr. Cerveteri, Museo Gregoriano Etrusco, Vaticaanse Musea). Deze beeldjes van bucchero-aardewerk (zwartkleurig aardewerk met metaalachtige glans) verbeelden een vaste reeks rituele gebaren van rouw en waren onderdeel van Etruskische begrafenisrituelen.

In de *Goddelijke Komedie* van Dante Alighieri sterft Odysseus door zijn **ontembare nieuwsgierigheid en zijn drang naar kennis**. Gedreven door het verlangen om de wereld te doorgronden, spoort Odysseus zijn mannen aan om de Zuilen van Hercules te passeren. Hij overtuigt hen met de beroemde woorden: ‘Bedenk te zijn verwekt niet voor ‘n bestaan/van redeloze dieren, maar teneinde/slechts achter deugd en kennis aan te gaan.’ In tegenstelling tot de klassieke traditie laat Dante Odysseus niet op Ithaca sterven, maar op zee.

HOOFDSTUK VIII

In *Is dit een mens* (1947) toont Primo Levi hoe Auschwitz was **opgebouwd uit rituelen** die de gevangenen stapsgewijs hun menselijkheid ontnamen. Bij binnenkomst moesten zij hun schoenen inleveren en gezamenlijk douchen, zonder privacy en met ijskoud water. Met elke stap werd duidelijk dat het kamp erop gericht was niet alleen het lichaam te breken, maar ook elk spoor van identiteit, waardigheid en verleden uit te wissen – totdat de vraag uit de titel ontkoombaar werd: is dit nog een mens?